

A munkanélküliség kezdetei Magyarországon

A nyolcvanas évek legnagyobb érdeklődést kiváltó munkaerőpiaci változása kétségkívül a nyílt munkanélküliség megjelenése volt. Ennek méretei azonban egészen a 80-as évek végéig elhanyagolhatók voltak. A munkanélküliségi ráta még 1989. negyedik negyedévében is csupán 0,7 százalékot ért el. Így a munkanélküliség nem a nagysága miatt került a figyelem középpontjába, hanem újszerűsége és a mögötte meghúzódó egzisztenciális gondok következtében. A fordulat 1990. májusában következett be, amikor is először haladta meg a munkaügyi központokhoz bejelentett üres állások száma a nyilvántartásba vett munkanélküliekét. Azóta az olló egyre szélesebbre nyílik. A munkanélküliség rövid idő alatt többszörösére, az idei nyár végére 218 ezerre nőtt. Ez a foglalkoztatottak 4,6 százalékáé és a folyamatnak még messze nincs vége. Sőt, mintha inkább a kezdeteknél tartanánk. A jelenség kezelésére ugyan az eszköztárszer többé-kevésbé kialakult, szükségességével és megoldásával kapcsolatban azonban még mindig vegyesek az elképzelések – és az érzelmek. Jó-e, ha van, és ha igen, kinek? Mi vár a gazdaságra, a vállalatokra, hogyan kell ezt a tényt az egyének felfognia? Számítalan a kérdés, amelyek válasza várnak. Mert tervek, koncepciók vannak, azonban a számok és tendenciák magyarázatra, elemzésre szorulnak.

Az előre jelezhető eseményekről, a munkanélküliség hazai sajátosságairól dr. Frey Máriaival, a Munkaügyi Minisztérium Munkaügyi Kutatóintézetének munkatársával beszélgettünk.

– Munkaerőpiaci szempontból mi jellemezte azt az időszakot, amelyből a mostani, a piacgazdaságot előkészítő szakasz kialakult?

– A nyolcvanas éveket a gazdasági restriktió és a pangás egyidejűleg jellemezte. Természetesen tudott volt, hogy a teljes foglalkoztatás ideje alatt is volt Magyarországon egy 180–200 ezres munkanélküli réteg. Közéjük többnyire olyan háztartásbeli nők tartoztak, akik kis településeken, elsősorban éltek. Általában a helyi munkalehetőség híján, vagy családi kötöttség miatt nem álltak munkába. Emellett mindig is volt egy körülbelül 80 ezres munkavállalói réteg, akik az egyik munkaviszonytól a másikig kihagytak néhány hónapot. Ezen kívül létezik egy réteg, amelynek a munkahelyi beilleszkedése nem zavartalan. Ők semmilyen ellátásban nem részesültek. A regisztrált munkanélküliek száma 1982 és 1983 között 4000 körül alakult. Ez a tömeg a nyolcvanas évek restriktív gazdaságpolitikája következtében nagyobb lett. Drámai változások csak a tavalyi év végén kezdődtek, amióta – a szezonális munkák rövid ideig tartó, ellensúlyozó hatásától eltekintve – átlagosan egyötödével emelkedik egyik hónapról a másikra a regisztrált munkanélküliek száma. Ezt a folyamatot és annak okait már tavaly ősszel sejtetni engedték annak a felmérésnek a tapasztalatai, amelyre a rövidtávú munkaerőpiaci prognosztizálás beindításaként került sor, kísérleti jelleggel, két megyében. Borsod-Abaúj-Zemplén és Csongrád megyében a munkaügyi központok munkatársai arra kértek választ a munkáltatóktól, hogy a következő hónapokban milyen irányú és mértékű lesz náluk a létszám változása; kapacitásai mennyire vannak kihasználva, illetve milyen ok miatt kihasználatlanok, várhatóan hogyan alakul a rendelésállomány, mikből erednek és kiket érintenek a létszámfelvételi, illetve leépítési szándékok?

A felmérés világosan kimutatta, hogy már a múlt év szeptemberében a vállalatoknak csak 50–60 százaléka működött teljes, vagy közel teljes kapacitással, s ezek fele is a rendelésállomány további csökkenésével számolt. Ez ennél szélesebb kört érintve következett be. Ennek fő oka a kelet-európai piacok beszűkülése és a belső fizetőképes kereslet csökkenése. Múlt év őszén a munkáltatók jó harmada létszámának szintentartását jelezte előre. Bizva a nehézségek átmeneti jellegében még nem számoltak dolgozóik elbocsátásával. Ehelyett munkahiány esetén műszakszámat csökkentettek, visszavették a bér munkába kiadott megbízásait, idő arányosan kevesebb bérért, rövidített munkaidőben foglalkoztatták dolgozóikat, leállás esetén álláspénzt fizettek, stb. Tavaly szeptemberben a munkáltatók 10 százaléka számolt tudatos létszámleépítéssel, s ezen belül elbocsátással. Ez az arány azóta jóval nagyobb lett, viszont akkor a munkáltatók foglalkoztatási magatartásának még kétségkívül jó vonása volt.

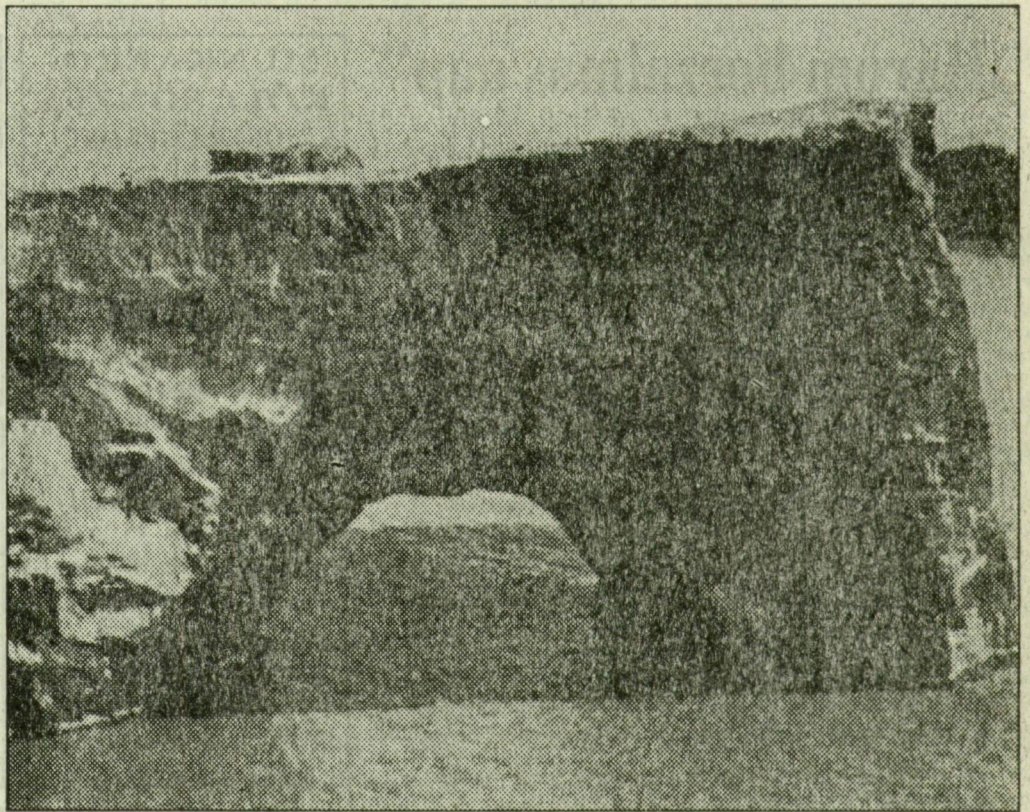
– Lehett-e ez alapján országos előrejelezést adni?

– A tendenciákat mindenestre előre lehetett vetíteni. Azt is látni lehetett, hogy sok magasán kvalifikált dolgozó is javította a munkanélküliek „minőségi” összetételét. Míg 1989-ig a regisztrált munkanélküliek többsége segédmunkás volt, arányuk mára 30 százalékra esett vissza, a szak- és betanított munkások, továbbá – a korábban elvétve előforduló – szellemi dolgozók részarányának egyidejű növekedése mellett. Ennek ellenére a munkanélküliség még ma is a szellemi dolgozók körében a legalacsonyabb (1,5 százalék). Hogy elhelyezkedési esélyeik a segédmunkásokéhoz hasonlóan a legrosszabbak, annak az az oka, hogy az állami munkaügyi központok elhanyagolható szerepet töltenek be új munkahelyük megtalálásában. A jobb állások – amelyekből hirdetések tanulsága szerint a kvalifikált menedzsment számára, továbbá idegen nyelvet beszélő banki, biztosítási ismeretekkel rendelkező fiataloknak, számítógépes szakembereknek, titkárnőknek stb. meglehetősen széles a kínálat – ugyanis nem kerülnek be a munkaerőközvetítés információs rendszerébe, mint ahogy a szellemi dolgozók is inkább ismeretség, vagy egyéb informális csatornák útján, esetleg hirdetés, vagy magánközvetítők igénybevételeivel próbálnak álláshoz jutni.

– A válságidőszakokban azonban aggasztó méreteket ölt a munkanélküliség, év végére elérheti a 350 ezer főt is. Melyek a hazai munkanélküliség legfőbb feszültségócai?

– Három súlyos következménnyel járó jellemzője van: első a tömeges segédmunkás munkanélküliség. A másik a nagy területi különbség. A 4,6 százalékos országos rátához képest Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 10,4 százalékos, Békésben 8,1, Borsodban 7,1 százalékos a munkanélküliség. A harmadik fontos jellemző a munka nélkül töltött idő jelentős meghosszabbodása. 1988 végén a munkanélkülieknek még 80 százaléka 30 napon belül el tudott helyezkedni. Ezzel szemben az idén 40 százalék azok száma, akik fél évnél hosszabb időt töltenek munka nélkül és 10 százalék alá esett az egy hónapon belül elhelyezkedőké. Eltér a fejlett piacgazdaságok tapasztalataitól az a hazai sajátosság, hogy a nők száma alulprezentált a munkanélküliek között, vagyis a férfiakat ez a gond jobban sújtja. Ennek az az oka egyrészt, hogy az utóbbi évek létszámleépítése olyan ágazatokat érintett, ahol főleg férfiak dolgoztak (nehézipar, bányászat). Másrészt a növekedés az úgynevezett tercier szektorban (a szolgáltatás, kereskedelem, vendéglátás területén) valósult meg – itt viszont több nő dolgozik.

HT PRESS



Hazatért a JATE Izland-expedíciója

Tűz és víz, vulkánok és gleccserek országa

Nemrég a Soros Alapítvány díjkiosztása okán számoltunk be róla, hogy egy hónapos útjára indul a József Attila Tudományegyetem Soros György által is támogatott Izland-expedíciója. A tizennégy tagú csoport és Fábíán Tamás expedícióvezető (JATE természeti földrajz tanszék) néhány napja visszatértek Szegedre, úgyhogy akkori ígére-tünkhöz híven „beszámoltathatjuk” az expedíciót. Az Izlandon töltött hónapról Fábíán Tamással beszélgettünk.

– Ilyen kis országban egy állandó utazással eltöltött hónap elég hosszú időnek számít. Milyen Izland-kép alakult ki bennetek?

– Izlandot mondják a jég és a tűz országának, és valóban, az ellentétek vidéke ez. Aktív vulkánok és óriási, az összes alpesinél és kaukázus-belinél nagyobb gleccserek találhatók egymás mellett, közben az egészet egy bolond időjárás uralja; naponta ötször is megváltozhat az idő. Azt hiszem, ott nem veszélyes meteorológusnak lenni, hiszen bármit mondjon, bekövetkezhet a nap folyamán. Tulajdonképpen ebből a gyönyörű vidékből élnek meg az emberek, no meg a halászból. De a turizmus a legfontosabb, ezért Izland igen drága ország. Egy személyre körülbelül ezer német márka az a közlekedési díj, amivel körbe lehet járni a szigetet, ehhez viszont az utazási irodák olyan autóbusszokat biztosítanak, amelyekben minden van, beleértve a telefont és a fürdőszobát is.

– Autóbusszal utaztatok?

– Nem, az expedíció szempontjából előnyösebb volt két terepaútót bérelni, hiszen így a különben megközelíthetetlen helyekre is könnyebben eljutottunk. Csak akkor volt gond, amikor a mellékutakat keresztező vadfolyású patakokon kellett átkeremegni, hidak ugyanis jórészt csak a fűtákon vannak. Ennek a hátrányak az az előnye, hogy az országban szinte egyáltalán nincs környezetszennyezés.

– Lehet tanulni tőlük környezetvédelmet?

– Izlandon mindent védenek, ami érték. Lehet az ásványgyűjtő hely, parasztház a környékével: védett területté nyilvánítják. Az erdőket régen szinte teljesen kiirtották, úgyhogy ma már minden fát védenek, olyannyira, hogy jellemző módon a vidéki házak sem fából épülnek, hanem kőből és gyéptéglából, fél színttel a föld alatt, hogy a hóval takarékoskodjanak, a tetőt pedig befüvesítik. Az országban három nemzeti park van, a legrégebb, első uticélunk, a Rejkjaviktól nem messze eső Pingvellir, a világ legősibb országgyűlésének színhelye. 930-tól évente itt gyűltek össze az izlandiak törvényhozásra és bíraskodásra. A másik két park a Skaftafell és a

Jökullsa; ez utóbbi területén van Európa legnagyobb vízesése, a Dettifoss, valamint északon egy 40-50 méteres sziklafalakkal szegélyezett különös vidék, amelyen az Edda-mondák, a sagák szerint az óriásokkal harcoló Slepnr-Odin király nyolclábú lova hagyta patkóinak nyomát.

– Induláskor több vulkán megmászása is tervbe volt véve...

– Igen, elsősorban a Hekla, amelyre sikerült is feljutni, de sajnos felfutni a ködös idő miatt alig lehetett.

– A Hekla működő vulkán?

– Olyannyira működő, hogy legutóbb ez év január 17-én tört ki; mondták is izlandi ismerőseink, hogy egy kitörés után pár hónappal csak örült magyarok mászkálnak a vulkánon. Elég nehéz terep volt, mert a szétszóródó vulkáni tufatörmelék befedte a januári hóréteget, valamint gázbuborékok maradtak a tufában, ami viszont süppedt a lábunk alatt. Amikor az expedíció feljutott a kúpra, a kitörési hasadék peremét még melegen találta, úgyhogy a fagypontra körüli hőmérsékletben egy idei kitörés peremén ebédeltünk. Izlandon különben rengeteg vulkán található, hiszen az Atlanti óceánban húzódó aktív hasadék keresztülzeli a szigetet. Ez a széttolódási zóna, melynek legérdekesebb része egy 25 kilométer hosszú, több mint száz vulkáni kráterrel szegélyezett hasadék, a dél-nyugati vidéken. 1783-ban mind a száz működött, s e fantasztikus kitöréssorozat majd tizenhárom köbkilométer lávaanyagot juttatott el negyven kilométer körzetbe.

– Mi volt számokra a legvonzóbb az expedíció útjában?

– Én szenvedélyes ásványgyűjtő vagyok, úgyhogy a nyugati fjordvidék majd 17 millió éves bazaltkőzetében található ásványok a gyűjtők paradicsomát jelentették nekem. Persze védett területen gyűjteni nem szabad, s erre még Rejkjavikban felhívták a figyelmünket, mondván, nemrég ezen bukkott le egy osztrák csoport s igen nagy rendőrségi ügy lett belőle. A fjordvidéken kívül nagy élmény volt a felföld és az Askja tó vidéke is. Az Askja egy vulkáni rendszer hidegvízű krátertáva, rögtön mellette pedig

van egy kisebb tó, a Viti – magyarul pokolkürtőnek lehetne fordítani – melynek még 35 fok meleg a vize. Ilyenek Izland ellentétei. Egyébként a környék salakdombjain és lávamezőin gyakorlatoztak a holdra szállásra készülő amerikai asztronauták.

– Izlandról a gejíreket vonulnak be a köztudatba. Volt-e alkalmatok tanulmányozni a kitöréseket?

– Igen, eljutottunk a gejírvidékre; három-öt percenként lövellnek magasba a kitörések; előbb mege-melkedi a vízszint, egy gázbuborék nyomása alatt lepelszerű vízréteg keletkezik, majd hirtelen tejfehér forró gőzsugárban tör fel az egész, úgy, hogy nagyon résen kell lennie a fotósoknak, ha a kitörés pillanatát akarja elkapni. A Geysir, mely a maga nemében a legnagyobb volt, 1915 óta nem működik, bár állítólag ha filmfelvételt készítenek, vagy ha pénzesebb turisták érkeznek, harminc kiló szappant dobnak bele s kitörésre késztetik.

– Mi lesz az expedíció kutatási anyagával?

– Csináltunk hét órányi nyersfelvételt, amelyre előszerződésünk van a Magyar Televízióval, talán ismeretterjesztő film születik belőle. Vulkanológiai oktatófilm is készül a középiskolák számára, valamint rendelkezésre áll a diafilmanagból előadásokat tervezünk a Földrajzi Társaságnál és szívesen mennénk bemutatni tartani minden szegedi művelődési házba, ahová meghívást kapunk. Az expedíció hazaszállított körülbelül egy mázsányi ásványt, ezek egy részét a bennünket támogató alapítványok, múzeumok kiállításaira bocsátjuk, más része pedig a szintén támogató egyetemek, köztük természetesen a JATE gyűjteményébe kerülnek. Szeretnénk, ha a Móra Ferenc Múzeumban létrejöhetne egy Izland-kiállítás ásványokkal, képekkel, könyvekkel, bélyegekkel, pénzérmékkel, szóval mindennel, ami Izlandról érdekelheti az embereket. Végül pedig egy olyan könyvet álmodtam meg, melyben gazdag fotóanyaggal, földrajzi, történelmi, néprajzi adatokkal kiegészítve le lenne írva az egész expedíció története.

PANEK JÓZSEF

